

ÚLOHA VYSOKÝCH ŠKOL V ROZVOJI REGIONU: TEORETICKÉ POJETÍ

Role of universities in regional development: theoretical approach

Kamila Turečková¹, Stanislav Martinát²

¹ *Slezská univerzita v Opavě, Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné,
Univerzitní nám. 1934/3, 73340 Karviná
Email: tureckova@opf.slu.cz*

² *Slezská univerzita v Opavě, Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné,
Univerzitní nám. 1934/3, 73340 Karviná
Email: martinat@opf.slu.cz*

Abstrakt: Předkládaný příspěvek se zabývá vymezením a charakteristikou vlivu zejména lokálního vysokého školství na všeobecný rozvoj dotčeného regionu, a to převážně z teoretického hlediska opírajícího se o rešerši odborné literatury a vybrané relevantní studie. Předpokládá se výrazně převažující pozitivní dopad existence regionálních univerzit prostřednictvím jimi generovaného celospolečenského prospěchu na rozvoj společnosti, zlepšování kvality života a prohlubování potenciálu ekonomiky, zejména v místě sídla vysoké školy či fakulty a jejího bezprostředního okolí. Příspěvek se povětšinou soustředí na popis krátkodobého ekonomického vlivu univerzity a jejich částí na růst poptávky na místních trzích, jež je odrazem právě samotné přítomnosti institucí vysokého školství v hostitelském regionu.

Abstract: The contribution is focused on study of delimitation and parameters of influence of local institutions of higher education on general development of given region. Primarily theoretical perspectives of the researched phenomenon are taken into account. It is supposed that influence of regional universities on regional development is significantly positive by means of benefits for whole society as is for example societal development, improvement of quality of life and widening of potential of local economies. The contribution primarily deals with analyses of short-term economic influences of institutions of higher education on demand on local markets and generally on economies of host region.

Klíčová slova: region, rozvoj, vysoká škola, vzdělávání.

Keywords: development, education, region, university.

JEL classification: I21, I23, R59.

Úvod

Před dvaceti-pěti lety začal v České republice proces prudkého rozmachu terciálního vzdělávání, kdy samotné vzdělávání probíhalo v turbulentním sociálně-ekonomickém prostředí české společnosti a odrazilo se na formování školství a vzdělávací politiky v našich zemích, vývoji české vzdělávací soustavy i na školském prostředí obecně. Tento proces lze nejuvýstižněji charakterizovat demokratizací a decentralizací českého vzdělávání, kdy byl zrušen státní monopol na vzdělání, a bylo umožněno vzniknout řadě nestátních,

soukromých či církevních, škol (na základě novely č. 171/1990 Sb.) s cílem rozšířit vzdělávací možnosti a vytvořit ve školském systému konkurenční prostředí. Značná část rozhodovacích pravomocí se během uplynulého období přesunula z celostátní úrovně na školy, tedy na nejnižší článek a byla výrazně změněna metodika financování školství. (MŠMT, 2005)

V akademickém roce 1989/1990 bylo dle Českého statistického úřadu (ČSÚ, 2010) na území naší republiky celkem 23 vysokých škol se 69 fakultami, přičemž byly vysoké školy soustředěny do několika měst, zejména do Prahy a Brna. V procesu rozšiřování vzdělávací soustavy v následující dekádě vznikla řada nových univerzit rozšířením stávajících vysokých škol, respektive fakult a vznikla nová (regionální) centra terciálního vzdělání v Ostravě, Liberci, Ústní nad Labem, Českých Budějovicích, Plzni, Pardubicích, později pak ve Zlíně či Jihlavě a dalších českých a moravských městech. Počet vysokých škol se od roku 1989 přibližně ztrojnásobil, zejména díky vzniku 43 soukromých vysokých škol a počet studentů se od roku 1989 (jejich počet činil v tomto roce 112 980 československých i zahraničních studentů studujících na českých vysokých školách dohromady) zvýšil více jak 3,5 krát, na více než 400 tisíc studentů zapojených každoročně do českého terciálního vzdělávání. (Kouřilová a Krejčová, 2013)

Růst počtu vysokoškolských studentů, vznik nových univerzit, růst investic do terciálního vzdělávání a současná decentralizace tohoto typu vzdělání na území České republiky otevírá otázku, jaký vliv má tento trend na města a regiony, v nichž jsou tyto instituce lokalizovány. Jinak řečeno, co znamená univerzita či její části pro ekonomiku a společnost hostitelského města, jejího okolí a dotčeného regionu. Vymezit některé z těchto, zejména ekonomických, vlivů teoreticky je předmětem předkládaného příspěvku, který vznikl v rámci projektu „Vliv vysokých škol na region“. Současná odborná diskuze k modernizaci vysokého školství a jejího směřování do budoucna otevírá také prostor pro analýzu úlohy vysokých škol jako klíčového regionálního centra pro vytvoření fungujícího inovačního systému, který bude přímo či nepřímo, generovat převážně pozitivní externality zvyšující potenciál hospodářství i kvalitu sociálního prostředí v regionu i mimo něj.

Pro samotnou determinaci dílčích vlivů univerzit a fakult na blízké okolí je nezbytné podrobit sledované instituce zevrubné charakteristice, co se týká struktury programů a oborů, provést analýzu vývoje počtu úspěšných i neúspěšných studentů a absolventů celkem i v rámci jednotlivých programů a oborů, rozčlenit a následně vyhodnotit studenty dle relevantních kritérií, zhodnotit studium v rámci Univerzity třetího věku (U3V) či programů Celoživotního vzdělávání (CŽV) apod. Taktéž je nutné podrobit detailnímu rozboru zaměstnaneckou část té či oné vysoké školy a charakterizovat ostatní služby, činnosti a aktivity, které vysoká škola nabízí a provozuje. Protipólem analýzy vnitřního prostředí vysokoškolské instituce je charakteristika samotného regionu ať již z ekonomického hlediska (hrubá přidaná hodnota, zaměstnanost a trh práce, odvětvová struktura, bytové hospodářství, infrastruktura aj.), hlediska sociálního (obyvatelstvo, jeho struktura a kupní síla, velikost migrace, rozložení příjmů ve společnosti a chudoba, životní úroveň, kvalita života apod.), geografického, přírodního, kulturního, náboženského a řady dalších hledisek.

Cílem předkládaného příspěvku je teoreticky vymezit a charakterizovat vliv lokálního vysokého školství na všeobecný rozvoj dotčeného - hostitelského regionu zejména v kontextu rešerše dostupné relevantní literatury. V příspěvku jsou pojmy vysoká škola a univerzita chápána jako synonyma. Předkládaný příspěvek je strukturován následovně: na Úvod navazuje kapitola první, Vysoké školy v regionálním rozvoji, jež blíže charakterizuje

jednotlivé úlohy, které sehraává vysoká škola při rozvoji regionu v kontextu regionálních specifik i aktivizace hospodářské politiky. Následující kapitola navazuje na předchozí tím, že se v ní odkazuje na již provedené vybrané studie, které konkrétně zacílily na rozbor mechanismů a procesů (včetně definování dílčích proměnných), jakými vysoké školy přispívají k rozvoji regionu. Závěr pak shrnuje nejpodstatnější obecné závěry vyplývající z textu příspěvku uvedeného níže v textu.

1 Vysoké školy v regionálním rozvoji

Vysokoškolské instituce jsou považovány za jeden z nejdůležitějších zdrojů znalostí v ekonomice a vlády řeší, jakým způsobem je možné mobilizovat jejich potenciál pro ekonomický rozvoj (OECD, 2007).

Lze identifikovat tři skupiny aktivit, kterými vysoké školy ovlivňují rozvoj regionu, ve kterém sídlí. Dvěma tradičními aktivitami jsou (I) vzdělávání a (II) věda a výzkum, které zvyšují lidský kapitál a technologickou úroveň ekonomiky. V posledních letech se však zdůrazňuje skupina aktivit, kterou je aktivní (III) angažování se v regionálním rozvoji. Pokud první dvě úlohy univerzit směřují zejména ke zvýšení ekonomického rozvoje, pak ta třetí rozšiřuje chápání samotných univerzit v kontextu širších aspektů rozvoje regionů – rozvoje kvality života obyvatelů regionu anebo zvýšení efektivity veřejných služeb (Hanová a kol., 2016).

Vysoká škola je tradičně pojímána jako vzdělávací instituce, tj. instituce zvyšující potenciál a kvalifikaci budoucí pracovní síly. Klíčovým aspektem při hodnocení vlivu vysokých škol na region je proto „prostor“. Prostřednictvím vyšší kvalifikace pracovní síly a její zručnosti tak vysoká škola přispívá k růstu produktivity (nejen práce) a tedy zprostředkovaně i ke „kvalitativnímu“ ekonomickému růstu. To však nemusí platit v případě, pokud univerzita nereflktuje místní potřebu pracovní síly a vzdělává tak zejména mimoregionální občany, kteří po absolvování studia na vysoké škole region opustí. Obdobně tomu může být v oblasti vědy a výzkumu, kdy instituce vysokého školství opomíjejí potřeby regionálních firem a ekonomický efekt z investic do vědy a výzkumu se ve výsledku realizuje mimo region nebo vůbec.

Pro region, nejvíce pak přímo pro místo (město) lokalizace univerzity, znamená existence vysoké školy nepřímý příliv finančních prostředků ve formě poplatků za studium, dotací, příspěvků a dalších peněz, které by do regionu neplynuly nebýt existence právě vysoké školy. Tyto finanční prostředky povětšinou v hostitelském regionu (městě) zůstávají a přispívají tak k růstu lokální spotřeby, jež se projeví v růstu příjmů místních firem, růstu příjmů domácností, růstu daňových příjmů místní veřejné správy atd.

Vysoká škola se s odkazem na třetí aktivitu – poslání uvedeného výše v textu (viz III) rozvíjí na lokální úrovni činnosti spojené s rozvoje kulturní a civilizované společnosti a zahrnuje v sobě široké spektrum dalších aktivit v oblasti marginalizovaných skupin rozvoje kultury, sportu, životního prostředí, společenské odpovědnosti a dalších. Vysoká škola proto přispívá ke zkvalitňování života a zlepšení životní úrovně všech obyvatelů daného regionu. Z toho důvodu by měla být oblast vysokého školství národohospodářskými i regionálními autoritami podporována jak po finanční stránce, tak po stránce morální a etické.

2 Vybrané studie na vlivu vysokých škol na region

Vybrané studie analyzující ekonomický vliv vysokých škol a jejich částí na region lze rozdělit na dvě skupiny, kdy první skupina analyzuje krátkodobý vliv univerzity na region, zatímco ta druhá vliv dlouhodobý (Rehák a kol., 2015). První skupinu charakterizuje zejména

koncentrace na čistě hmotné - finanční výdaje spojené s přítomností vysoké školy a specifikují ty „okamžité“ změny, které by nastaly v regionu, pokud by daná vysoká škola zanikla. Druhá skupina výzkumných prací se opírá o analýzu vlivu vysoké školy na generování a prohlubování znalostí a vědomostí, zvyšování kvalifikace a kvality pracovních postupů a lidského kapitálu jako celku a utváření specifické znalostní a informační infrastruktury. Vliv univerzity na tyto faktory má dlouhodobý charakter a v regionu či společnosti se projeví s delším časovým odstupem.

Za první studii věnovanou analýze krátkodobých vlivů univerzit na region můžeme považovat vědeckou práci „Estimating the Impact of a College or University on the Local Economy“ (Caffrey, J. a H., H. Isaacs, 1971), která se systematicky zabírala vytvořením metodického postupu k měření lokálních ekonomických vlivů vysokých škol na region. V této akademické studii autoři vymezili tři skupiny vlivů:

1. vliv na místní firmy,
2. vliv na místní domácnosti
3. a vliv na místní vládu.

Studie byla v průběhu následujících let značně kritizována pro nedostatky spojené s nedostatečným odlišením rezidentů a nerezidentů, a tedy pro její nepřesnost kvantifikovat univerzitami generovaný ekonomický vliv na jejich okolí (Výrostová a Výrost, 2007).

Goldstein a Drucker (2007) ve své studii „Assessing the regional economic development impacts of universities: a review of current approaches“ klasifikují vliv vysokých škol na region do osmi oblastí:

1. tvorba znalostí,
2. tvorba lidského kapitálu,
3. transfer know-how,
4. technologické inovace,
5. kapitálové investice,
6. regionální vůdcovství,
7. tvorba znalostní infrastruktury
8. a ovlivňování místního a regionálního prostředí.

Podle výše uvedených autorů je vliv moderních vysokých škol na region výrazně rozmanitější a širší, než je (bylo) standardně chápáno, a univerzita jako výrazně otevřená a specifická instituce je dnes chápána jako významný aktivní účastník při rozvoji regionu a místní komunity.

Zvyšováním vzdělanostní úrovně prostřednictvím prohlubování lidského kapitálu se zabírala například studie „UMASS/Boston: An Economic Impact Analysis“. Podle autora tohoto článku Bluestona (1993) je možné měřit dlouhodobý přínos univerzity podle očekávaných budoucích příjmů absolventů, kteří po ukončení studia zůstanou pracovat v dotčeném regionu. Tito absolventi disponují vyšší pracovní kvalifikací, která jim umožňuje získat lépe placená pracovní místa a využívat moderní technologie, díky čemuž dosahují také na vyšší příjmy.

Naproti tomu Brown a Heaney (1997) v práci „A Note on Measuring Economic Impact of Institutions of Higher Education“ považují protěžovaný růst kvalifikace za nadhodnocený v kontextu absence analýzy vlivu migrace do a z regionu. Vyšší kvalifikace je totiž také impulsem k pracovní (e)migraci a současně rozhodnutí absolventů v hostitelském regionu zůstat je podmíněno dostatkem místních pracovních příležitostí. Zde je možné dodat, že dle

Becka a kol. (1995) je prohlubování a využití lidského kapitálu odvislé od velikosti sledovaného regionu či města.

Pro skupinu studií a jejich autorů, kteří se zaměřují na dlouhodobé vlivy univerzit na region je charakteristické, že se teoreticky opírají o neoklasické teorie růstu a nové teorie růstu, přičemž ekonomický vliv povětšinou zkoumají prostřednictvím měření produktivity práce (potažmo i kapitálu) a inovativnosti firem v blízkosti vysokých škol. Tato skupina pracuje s funkcí produkce znalostí (Rehák a kol., 2015), ve které jsou endogenními proměnnými inovace nebo patenty firem a exogenními proměnnými jsou výdaje na vědu a výzkum ať ze strany firem, tak i ze strany univerzit. Jaffe (1989) v článku „Real Effects of Academic Research“ ukázal, že výzkum provedený na vysokých školách má pozitivní vliv na patenty firem a podniků, přičemž je tento vliv výrazně koncentrován do blízkosti univerzit.

Mezi nejznámější příklady výzkumu v této oblasti patří vědecká studie o Silicon Valley (Saxenian, 1990) „Regional networks and the resurgence of Silicon Valley“, kde je implicitně potvrzen pozitivní vztah místních vysokých škol a regionálních firem, kdy je spolupráce firem s univerzitami zdrojem nových, a prohlubování stávajících, impulzů pro rozvoj regionu. Bramwell a Wolfe (2008) rozšířili výše uvedený pohled svým výzkumem „Universities and regional economic development: The entrepreneurial University of Waterloo“, kdy existence univerzity zvyšuje podnikatelskou aktivitu skrze vyšší vzdělanost podnikatelských subjektů a jejich schopnosti prodloužit přežití firmy, podpořit vyšší dynamiku růstu firmy a zajistit vyšší návratnost investic firem. Současně vysokoškolský titul absolventa – majitele firmy posiluje v očích firemních klientů jeho kompetence, čímž zvyšuje tržní potenciál podniku.

Jako poslední zde uvedme studii Munra a kol. (2009) „Students as Catalysts of Town and Regional Growth“, ve které se zkoumá vztah mezi univerzitou a lokálním trhem práce včetně projevů různých sociálních jevů. Růst počtu studentů pozitivně zvyšuje místní nabídku statků a služeb, kulturních aktivit, zlepšuje místní infrastrukturu a přispívá také ke kladným architektonickým změnám.

Závěr

Předložený příspěvek si kladl za cíl teoreticky vymezit možné způsoby, jakými vysoké školy ovlivňují hostitelské město a potažmo i region, ve kterém sídlí. Takováto města či regiony mají oproti ostatním městům či regionům značnou výhodu, protože univerzitami poskytované vzdělání, věda a výzkum, transfer zkušeností, znalostí, inovací, technologií a informací prostřednictvím kooperace vysokých škol s firmami zvyšuje nejen současnou produktivitu těchto firem, ale současně zvyšuje existenční potenciál firmy i do budoucna. V takovémto prostředí, kde se aktivně snoubí vysoké školství se soukromým podnikáním, často rozšířené také o stranu subjektů veřejné správy a samosprávy, se generují povětšinou pozitivní síťové „soft“ externality, které výhody takovéto spolupráce ještě umocňují a rozšiřují.

Samotné univerzity jsou významnými zaměstnavateli v regionu, jejich studenti zvyšují místní poptávku po zboží a službách a utrácejí v hostitelském městě či regionu významnou část svých příjmů. Vysoké školy tak přímo i nepřímo přispívají ke snižování nezaměstnanosti, zvyšují příjmy obyvatel v regionech stejně jako daňové příjmy místní samosprávy. Existence univerzity pozitivně přispívá, mimo ekonomického vlivu na rozvoj regionu, také k rozvoji místní občanské společnosti, k rozvoji lokálního kulturního a sociálního (např. sociální soudržnosti obyvatel) prostředí skrze komunální aktivity a v obecné rovině zvyšuje životní

standard obyvatel hostitelského regionu i kvalitu regionálních institucí. Z těchto důvodů je existence vysoké školy pro region vždy přínosem.

Poděkování

Tento článek vznikl za podpory rozvojového projektu Slezské univerzity v Opavě na léta 2016 – 2018 „Vliv vysokých škol na region“, číslo projektu 8/2016.

Literatura

- [1] BECK, R., ELLIOTT, D., MEISEL, J. a M. WAGNER, 1995. *Economic Impact Studies of Regional Public Colleges and Universities*. Lexington: Center for Business and Economic Research, University of Kentucky.
- [2] BLUESTONE, B., 1993. *UMASS/Boston: An Economic Impact Analysis*. Boston: John W. McCormack Institute of Public Affairs, The University of Massachusetts.
- [3] BRAMWELL, A. a D. A. WOLFE, 2008. Universities and regional economic development: The entrepreneurial University of Waterloo. *Research Policy*, 37(8), 1175-1187.
- [4] BROWN, K. B. a M. T. HEANEY, 1997. A Note on Measuring Economic Impact of Institutions of Higher Education. *Research in Higher Education*, 38(2), 229-240.
- [5] CAFFREY, J. a H. H. ISAACS, 1971. *Estimating the Impact of a College or University on the Local Economy*. Washington, D.C.: American Council on Education.
- [6] ČSÚ, 2010. *Historie a vývoj vysokého školství* [online]. [vid. 29. 9. 2016]. Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/FF001EC365/\\$File/](http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/FF001EC365/$File/).
- [7] GOLDSTEIN, H. aj. DRUCKER, 2007. Assessing the regional economic development impacts of universities: a review of current approaches. *Journal International regional science review*, 30(1), 20-46.
- [8] HANOVÁ, M., MORAVČÍKOVÁ, D., REHÁK, Š. a L. VOZÁR, 2016. *Posilnenie úlohy vysokých škôl v regiónoch*. Bratislava: Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky. ISBN 978-80-972336-0-0.
- [9] HERÁK, Š., DŽUPKA, P., SEKELSKÝ, L. a M. ŠEBOVÁ, 2015. *Lokálne ekonomické vplyvy univerzít*. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm. ISBN 978-80-225-4007-0.
- [10] JAFFE, A. B., 1989. Real Effects of Academic Research. *American Economic Review*, 79(5), 957-70.
- [11] KOUŘILOVÁ, J. a N. KREJČOVÁ, 2013. *Vývoj vysokých škol v ČR po roce 1990. Případová studie Vysoké školy ekonomické v Praze* [online]. [vid. 2. 10. 2016]. Dostupné z: <https://www.vse.cz/polek/download.php?jnl=rst&pdf=84.pdf>.
- [12] MŠMT, 2005. *Zpráva o vývoji českého regionálního školství od listopadu 1989* [online]. [vid. 25. 9. 2016]. Dostupné z: www.msmt.cz/file/8254_1_1.
- [13] MUNRO, M. et al., 2009. *Students as Catalysts of Town and Regional Growth: Full Research Report ESRC End of Award Report*. Swindon: ESRC.
- [14] OECD, 2007. *Higher Education and Region: Globally Competitive, Locally Engaged*. Paris: OECD.
- [15] SAXENIAN, A., 1990. Regional networks and the resurgence of Silicon Valley. *California Management Review*, 33(1), 89-112.

- [16] VÝROSTOVÁ, E. a T. VÝROST, 2007. Measuring the role of universities in regional development. In *Proceedings from the 2nd Central European Conference in Regional Science – CERS*, 1141-1149. ISBN 978-80-8073-957-7.